

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Збірник матеріалів

**XXVII підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

20 лютого 2025 року

Київ 2025

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2025. 385 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 26.02.2025)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М.В., ректор МДУ, доктор політичних наук, професор;

Члени редколегії Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук, доцент;
Калініна С. П., доктор економічних наук, професор;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;
Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 20 лютого 2025 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

4. The Learning Scientists. Making scientific research on learning more accessible to students, teachers, and other educators. <https://www.learningscientists.org/> (дата звернення: 15.12.2024).

Макаренко Світлана,
кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри дошкільної освіти
Маріупольський державний університет

ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕРІОДВОЄННОГО СТАНУ

Подолання освітніх втрат в Україні є вкрай актуальним з огляду на синхронізацію викликів пандемії та повномасштабної війни та їх руйнівні наслідки для здобувачів усіх ланок освіти від дошкілля до вищої школи.

Особливо гостро питання освітніх втрат постало в період воєнного стану перед найбільш вразливою категорією здобувачів освіти – дітьми дошкільного віку – у зв'язку з ускладненням доступу до очної форми освіти та повільним запровадженням її дистанційної та змішаної форм. Велика кількість дітей старшого дошкільного віку вступили до перших класів початкової школи недостатньо підготовленими та без досвіду участі в організованому освітньому процесі, що спричинило додаткові труднощі в навчанні та проблеми з його результативністю, а в подальшому може стати підґрунтям для інших освітніх втрат та зниження рівня розвитку людського капіталу в державі. Відтак, питання освітніх втрат у дітей дошкільного віку є актуальним та потребує комплексу дій щодо його розв'язання.

Подолання освітніх втрат є викликом не лише для України, а і для економік та суспільств інших держав, тому досліджується науковцями з усього світу. В Україні питання освітніх втрат вивчають науковці С. Алексєєва, Н. Арістова, Г. Бичко, Н. Бондаренко, О. Глушко, М. Головка, О. Горошкіна, А. Джурило, Ю. Жук, С. Кравченко, О. Локшина, О. Максименко, О. Малихін, Ю. Назаренко, С. Науменко, Л. Попова, В. Терещенко, О. Топузов, О. Шпарик та інші. Освітні втрати та шляхи їх подолання в дошкільній освіті досліджують Л. Варяниця, О. Косенчук, М. Лугова, О. Рейпольська, С. Сисоєва та інші.

Уніфікованого підходу до визначення поняття «освітні втрати» та способу їх вимірювання не існує. С. Алексєєва, Н. Арістова, О. Малихін, Ю. Назаренко, О. Топузов у практико орієнтованій площині визначають освітні втрати як прогалини в набутих знаннях,

сформованих умінь і навичках, які виникають в учнівства / здобувачів під час освітнього процесу у порівнянні зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчальних здобутків [3, с.23; 4, с.4]. Г. Бичко, В. Терещенко у широкому сенсі трактують освітні втрати як втрату можливостей для всебічного розвитку здобувачів освіти – інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо [1, с.7].

У межах поняття «освітні втрати» науковці виділяють три взаємопов'язані компоненти [1, с.7; 2, с.149]:

- навчальні втрати (втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо, які здобувачі освіти не отримують у відповідності зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчання);
- виховні втрати (втрати в соціальному та емоційному розвитку здобувачів освіти, які можуть виникати через віддалене навчання, обмежені можливості для спілкування та взаємодії з однолітками й викладачами / вихователями);
- зниження темпу розвитку особистості (втрати в розвитку особистості здобувача освіти, включаючи психологічний розвиток та формування важливих навичок і цінностей).

Освітні втрати дітей дошкільного віку дослідники пов'язують переважно з некогнітивним розвитком, психомоторними, соціально-емоційними та комунікаційними втратами, зниженням темпу розвитку (зокрема, у сензитивні періоди) [5].

Першочерговим завданням для подолання освітніх втрат є вимірювання їх рівня та визначення «стартової позиції» кожного здобувача освіти. Для цього необхідна цілісна система освітніх вимірювань із використанням стандартизованих інструментів педагогічної діагностики – особливого виду дослідницької діяльності педагога щодо виявлення та вивчення ознак, які характеризують стан і результати процесу навчання з метою його коригування та поліпшення; сукупності прийомів контролю й оцінки, спрямованих на вирішення завдань оптимізації навчального процесу, диференціації здобувачів, а також вдосконалення освітніх програм та методів педагогічного впливу (Т. Лукіна). Основними методами сучасної педагогічної діагностики є діагностичне спостереження, опитування, бесіда, портфоліо, тестування, кількісний аналіз тощо.

Для подолання освітніх втрат експерти Робочої групи з прискореної освіти у надзвичайних ситуаціях (AEWG) пропонують використовувати корективні та адаптаційні підходи, спеціально розроблені освітні програми, прискорену освіту. Зокрема, для забезпечення системності та планомірності процесу подолання освітніх втрат має бути розроблено або скоректовано вже існуючу освітню програму. Наприклад, у середовищі формальної освіти (заклади дошкільної освіти) рекомендовано використовувати [3, с.23]:

- корекційні програми (додаткові, більш індивідуалізовані, паралельні з основними програмами) – для здобувачів, які відчують більші труднощі, ніж їхні однолітки, в освоєнні одного або декількох предметів;

- програми надолуження навчання – короткострокові програми перехідної освіти для дітей, які до переривання освітнього процесу активно відвідували заклади освіти.

У закладах альтернативної дошкільної освіти (центрах, групах, гуртках, секціях та ін.) можна використовувати [3, с.23]:

- програми прискореної освіти – гнучкі, короткотермінові, адаптовані до віку здобувачів освіти та викладання в невеликих групах, орієнтовані на опанування лише найнеобхідніших знань, умінь і навичок на основі ущільнення навчального матеріалу;

- адаптаційні програми – короткострокові, спеціальні підготовчі курси, націлені на підвищення успішності здобувачів освіти з певного предмета або всієї освітньої програми.

Для подолання освітніх втрат експерти пропонують [3, с.73]:

- групи надолуження, що передбачають збільшення навчального часу за умови його ефективного використання;

- компенсаторні заняття (в очному, змішаному або онлайн-форматі) для всієї групи чи окремої підгрупи здобувачів освіти;

- безоплатне онлайн-репетиторство в формі індивідуальних або групових занять;

- пропонування додаткового навчального контенту з окремих незасвоєних тем;

- додатковий рік навчання для здобувачів освіти, чий обсяг втрат надто значний;

- скорочення тривалості канікул;

- «літні школи», канікулярні заняття або курси;

- діяльність гуртків.

Результативність подолання освітніх втрат залежить від грамотної організації освітнього процесу та реалізації індивідуально-диференційованого підходу до кожної дитини. Варто взяти до уваги рекомендацію Світового банку щодо організації освітнього процесу (за прикладом Південної Кореї у 1951 році) «де завгодно»: у спеціально організованих формах освітньої діяльності або під час повсякденної співпраці за столами у груповій кімнаті дошкільного закладу або на природі просто неба, в дистанційній чи змішаній формі тощо. Досвід такої організації освітнього процесу вже накопичено педагогічними працівниками закладів дошкільної освіти ще з періоду пандемії, на різноманітних е-платформах вже розроблено велику кількість сучасного цікавого дидактичного матеріалу для освітньої роботи з дітьми не лише для педагогів, батьків, а і для самостійних ігор-вправ дітей дошкільного віку.

Важливим є також удосконалення підходів до проведення спеціально організованих навчальних занять, спрямованих на подолання освітніх втрат у вихованців закладів дошкільної освіти. Доцільно вдосконалити й мінімізувати структуру таких занять, застосовувати найбільш ефективні форми, методи, прийоми, раціональні технології для можливого зменшення витрат часу та підсилення результативності щодо формування знань, умінь, компетентностей у дітей. Потребує оптимізації і навчальний матеріал для полегшення його сприйняття та засвоєння вихованцями.

Не менш важливим для забезпечення якості освітнього процесу та подолання освітніх втрат у дітей дошкільного віку є налагодження комунікації в парадигмі «педагог – діти – батьки» та співпраці педагогів із родинами вихованців. Спільні зусилля батьків і педагогів дозволять ефективніше планувати й організовувати освітній процес у дошкільному закладі та вдома, урахувуючи специфічні умови й обмеження воєнного стану. У періоди, коли навчання здійснюється дистанційно або у змішаній формі, важливо, щоб батьки активно підтримували та сприяли освітньому процесу вдома.

Зрозуміло, що в забезпеченні якості реалізації усього вищезазначеного провідною є роль педагога, вихователя закладу дошкільної освіти, якого до цього слід спеціально готувати: у процесі науково-методичного супроводу в закладі дошкільної освіти, під час підвищення кваліфікації або навчання в закладах фахової передвищої та вищої освіти. Потрібні валідні діагностичні методики вимірювання та оцінювання рівня освітніх втрат дітей дошкільного віку, методичні рекомендації щодо розробки корекційних програм і використання найбільш ефективних форм, методів, технологій їх реалізації. Зазначені питання досліджено та розроблено не достатньо, що і складатиме перспективи наших подальших наукових розвідок.

Отже, подолання освітніх втрат у дітей дошкільного віку в період воєнного стану вимагає комплексного підходу, що включає діагностичне вимірювання рівня втрат, розробку відповідної корекційної або адаптаційної програми та її реалізацію з використанням найбільш ефективних форм, методів, технологій освітньої діяльності з дітьми, а також тісну співпрацю педагогів із родинами вихованців. За таких умов можна подолати освітні втрати, спричинені негативним впливом воєнного стану, та забезпечити всебічний розвиток дітей дошкільного віку.

Література

1. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. 2023. 30 с. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (дата звернення: 27.12.2024).

2. Варяниця Л. О. Шляхи подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти. Інноваційна педагогіка. 2023. Випуск 64, том 2. С. 148-153.
3. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М. В. Головка. [Електронне видання]. Київ : Педагогічна думка, 2023. 187 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190> (дата звернення: 27.12.2024).
4. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. Cedos, 2022. 23 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf (дата звернення: 27.12.2024).
5. Сисоєва С. О., Рейпольська О. Д. Освітні втрати в дошкільній освіті як передумова подальших освітніх втрат. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2023. № 5(1). С. 1-5. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5203> (дата звернення: 27.12.2024).

Фунтікова Ольга,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти
Маріупольський державний університет

ФУНКЦІОНАЛЬНА ПОВЕДІНКА ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІДЗ ІНКЛЮЗІЇ

У Сполучених Штатах Америки вивчення функціональної поведінки дитини стало ключовим напрямом освітніх досліджень, особливо у зв'язку з політикою інклюзії. Вчені розробляють різні методи поведінкового аналізу для підтримки дітей з особливими освітніми потребами, що є частиною закону «Individuals with Disabilities Education Act» (IDEA), прийнятого ще в 1975 році. Він забезпечує доступ до рівноправної освіти для дітей з інвалідністю і став фундаментом для розвитку концепції інклюзії в США. Робота «Procedural Issues Associated with the Behavioral Assessment of Children» (2003), написана Скіннером, Фріландом і Шапіро (Skinner, C. H., Freeland, J., & Shapiro, E. S.) [1], має значну актуальність у сфері освітньої оцінки дітей. Вона розглядає важливі процедурні аспекти, пов'язані з поведінковою оцінкою, що є одним із ключових компонентів розуміння дитячого розвитку та їхніх індивідуальних потреб. Важливість цього дослідження полягає в тому, що воно не лише теоретично обґрунтовує методологію оцінки, але й дає практичні вказівки для фахівців, які займаються дітьми, що мають труднощі у поведінці. Автори дослідження звертають увагу на